

Pávai-Vajna Ferenc és a barlangkutató

Székely Kinga^x

Pávai-Vajna Ferenc, a geológus, a hidrológia, valamint a szénhidrogénkutató terén végzett kiemelkedő eredményei közismertek. Sajnos azonban, hogy sokoldalúságának ismerői között is kevesen vannak, akik tudnak barlangkutató multjáról, tevékenységéről, a barlangkutató történetében betöltött jelentőségéről. Jól mutatja ezt a tényt, hogy a 100 éves születésnapjára ünnepségre kezdetben csak három egyesület szervezésében került volna sor, s a Magyar Karszt- és Barlangkutató Társulat csak egy véletlen eredményeként kapcsolódott a rendezvényhez.

A külső szemlélők általában - sajnos - barlangkutató alatt azt a személyt értik, aki a barlangok feltárásával foglalkozik, sőt mondhatnám úgy, aki sárosan, piszkosan kuszik-mászik a barlangokban. Az emberek többsége megfélekedezik, vagy nem is tud a barlangok tudományos értékéről, arról, hogy a barlangkutató szolgálja az is, aki lehet, hogy csak alkalmilag, vagy éppen az előbb említett barlangkutatók segítségével jut a föld mélyébe, de intenzíven foglalkozik a barlangokhoz kapcsolódó tudományos kérdésekkel. Sőt igen tiszteletreméltó és hasznos az a tevékenység is amikor valaki egy harmadik kategóriába tartozik: sem gyakorlatban, sem elméletben nem foglalkozik a barlangok világváival, de aktív részese a barlangkutató szervezeti munkájának, tudása és lehetőségei szerint képviseli a barlangkutató ügyét.

^x Előadta a Tudománytörténeti Szakosztály emlékülésén, 1986. szept. 15-én.

A tárgytól eltérve, e rövid kitérőt azért tettem, mert ebben a hármás egységben szeretném felvillantani Pávai barlangkutató eredményeit.

A természet, a barlangok iránt mikor kezdett el érdeklődni nem tudom, s talán már nem is fogjuk megtudni. Bizonyos azonban az, hogy a természet iránti vonzalma nagyenyedi kollégiumi éve alatt mélyült el, melyben nagy szerepet játszott az, hogy természetrajz tanára, Szilády Zoltán zoológus, természettudományi író, korának közismert természettudósa volt. Szilády nagy elismeréssel nyilatkozott Pávai barlangkutató tevékenységéről, gyakran jártak együtt kirándulni, barlangba. 1905-ben az erdélyi Pilis-barlangban közösen gyűjtötték azt a vakbogarat, amit később Csiky Ernő - a meghatározó - Sziládyról nevezett el. Közös utjaikra emlékeztet a torockói Kő-köz, Szilády-barlangja is.

Pávai barlangbejárásai során leírást, térképet készített, bogarakat, csontokat gyűjtött, amit az enyedi kollégiumnak adott. Előfordult, hogy a továbbjutás lehetőségét is megkísérelte. Így született a Pávai-barlang neve. Amíg ő az addig névtelen barlang végpontját elzáró törmelék eltávolításával volt elfoglalva, a barlang előtt várakozó társa a bejárat falára felkormozta, Pávai-barlang.

Amikor 1910. januárjában a Magyarhoni Földtani Társulat választmányi ülése elfogadta Lóczy Lajos javaslatát, miszerint a barlangok iránt különösképpen érdeklődő szakembereket bizottságba kell tömöríteni, az alakuló ülésre meghívott tiz ismert személy között, Siegmeth, Kadic, Hillebrand, Horusitzky, Myskovszky, Strömpl és Szilády mellett az alig 24 éves Pávait is ott találjuk.

Kezdetben - 1910-12. között - bár nem volt vezetőségi tag - aktívan résztvett a Bizottság munkájában. Ott volt szinte minden ülésen, előadást vállalt és tartott, évekig ellenőrizte a Bizottság anyagi helyzetét.

A Bizottság egyik fő feladata a hazai barlangok összeírása volt. 1910. végére 230 barlang került nyilvántartásba. Pávai "mint a hazai barlangokat ismertető munka egyik írója" áttekintve az elkészült anyagot, 1911. februárjában előadást tartott, bemutatva 22 - az irodalomban nem szereplő - erdélyi és dunántúli barlangot. Az előadás anyaga írásban is megjelent. Ugyancsak előadáson tette közzé az Aranyos-völgyi Lucsia-barlang keletkezéséről és kitöltés-viszonyairól végzett vizsgálatának eredményeit. 1911-ben egy közérdekű bejelentés alapján a Várpalota melletti Katalinpusztán új barlang bejárását végezte el. 1912. decemberében pedig a barlangok és természeti üregek elnevezéséről tartott előadást. De segítette a Bizottság munkáját barlangi dokumentáció gyűjtésével, fotók készítésével is.

A régi jegyzőkönyvek alapján megállapítható, hogy Pávai gyakran részt vett az előadóüléseken. Vitázó alaptermészete feltűnik, hiszen az előadás témájától függetlenül mindenhez hozzá szólt, véleményt alkotott.

Amikor 1913-ban a Bizottság Szakosztállyá alakult, Pávai ott rendes tagként szerepelt. Míg a többi - még aktív - alapító tag funkciót vállalt és kapott, Pávai neve vezetőségi üléseken többet nem szerepel, mint ahogy az 1926-ban megalakult Társulat tagjai között sem.

A barlangoktól nem szakadt el teljesen, a kérdés foglalkoztatta, s ha kellett nyilvánosság előtt fejtette ki véleményét. Így jelent meg cikke 1925-ben a Magyarországon, ahol a Baradlában uralkodó botrányos állapotokról írt.

Munkája, a hévizkutató, barlangkutató tevékenységének is érdekes irányt szabott. 1928-ban a lillafüredi furásokat irányította, amikor Tapolcán járva felhívták figyelmét a fürdőépület mögötti üregekre. Több korabeli napilap augusztus 31-i számában olvashatjuk nyilatkozatát a Tapolcai-barlang jelentőségéről. Talán a Pesti Hirlap néhány sorát érdemes idézni, ami olyan szemléletesen eleveníti fel Pávai egyéniségét és bizonyítja előrelátását.

"Tapolcán a régi fürdőház épülete mögött egy fürdőruhába öltözött kövérkés és szakállas ur haladt felfelé a hegyi ösvényen. A fürdővendégek meglehetősen csodálkozással nézték a különös turistát, aki azonban nem törődve a kémlelő pillantásokkal, hamarosan eltűnt az apró cserjék között az egyik barlang torkában. Amikor a barlangból előjött, meglehetősen szorongatta kezében a magával hozott hőmérőt, aztán haladéktalanul belebujt egy másik barlangba... - Magyarországon senki sem tudja, hogy a hegységekben lehet melegvizeket találni. Ennek az én feltevésemnek reális alapját találtam meg most..." nyilatkozta. Feltárta a hasznosítás lehetőségét és sürgette annak kivitelezését. Amikor 1958-ban a barlangfürdőt megnyitották a nagyközönség számára, talán már senki sem emlékezett Pávai nyilatkozatára, s arra, hogy a kiépítést elsőként ő javasolta.

A Hidrológiai Közlönyben 1931-ben megjelent "A forró oldatok és gőzök-gázok szerepe" című dolgozata gyökeresen megváltoztatta a barlangok keletkezéséről elfogadott nézetet, s új irányvonalat kijelölve alapul szolgált egy olyan tudományos kérdésnek, amely még napjainkban is intenzíven foglalkoztatja a kutatókat. Pávai zseniális

meglátásával, a hévizes barlangkeletkezési elmélet jelentőségével nem kívánok foglalkozni, hiszen arról többen irtak, értéke mindenki számára ismert. Ehhez kapcsolódik azonban az a tény, hogy a tudós elméletének szinte a rabja lett, s minden barlangban hévizes eredetre utaló nyomokat talált. Kemény vitába szállt Schréter Zoltánnal az Anna-barlang keletkezéséről, s minden érv ellenére ragaszkodott ahhoz, hogy a tufa meleg vizből vált ki. A zombolykeletkezési vitánál is a hőforrások hatását hangsúlyozta ki. Mennyire foglalkoztatta a barlang és a héviz kérdése, mutatja az, hogy novellát irt a Szeleta-barlang ősemberének hévizismeretéről. A sok vita és vitatott kérdés mellett azonban örömeire szolgált és elméletét támasztotta alá a Szemlő- és Ferenc-hegyi barlang feltárása, az ott talált formakincs és a kiválások.

Élete alkonyán 1958-ban az újjáalakult Magyar Karszt- és Barlangkutató Társulat, munkája elismeréséül a Tanácsadó Testülete tagjává választotta.

In memoriam

Pávai-Vajna Ferenc barlangkutató munkásságának bemutatását Bogsch László professzor emlékének kívánom szentelni, aki készült a mai ünnepi ülésre, akinek 80. születésnapját két hét múlva hasonló közös rendezvényen ünnepelhetjük volna, s akiről szintén kevesen tudják, hogy 1926-tól 60 éven át, a halála pillanatáig milyen nagy szerepet játszott a magyar barlangkutató történetében.

I r o d a l o m

1. Pávai-Vajna Ferenc: Néhány újabb barlang ismertetése
Földtani Közlöny XLI. k. 1911.
p. 779-787.
2. Pávai-Vajna Ferenc: Botrányos állapotok az aggteleki
barlangban
Magyarország, 1925. szept. 12.
3. Pávai-Vajna Ferenc: Szent hagyományok
Budai Napló, 1934. szept. 15.
4. Széky Ferenc: Megemlékezés dr. Pávai-Vajna Ferencről
Karszt és Barlang, 1964. I.
p. 36-38.
5. Székely Kinga: 100 éve történt
Karszt és Barlang, 1986. II.
p. 153-154.
6. Közlemények a Magyarhoni Földtani Társulat Barlang-
kutató Bizottságából
Földtani Közlöny, 1910-1912.
7. Görömbölytapolca négy elhanyagolt barlangjában har-
mincfokos természetes hóforrást talált
Pávai-Vajna Ferenc geológus
Pesti Hirlap, 1928. aug. 31.